

Allemansrätten

LÄRARHANDLEDNING

Välkommen att arbeta med idéhäftet "Allemansrätten"

I Sverige har vi en unik möjlighet att vistas i naturen. Denna handledning ger en lättöverskådlig introduktion till den Svenska allemansrätten. Under en vandring genom den landskapsbotaniska trädgården på Fredriksdal kommer ni att passera olika platser som lämpar sig för att diskutera allemansrätten. Här finns olika växtmiljöer samlade till ett Skåne i miniatyr om ca 6 ha. På en timmes vandring har man därför möjlighet att uppleva Skånes skiftande natur.

Att känna till rättigheter och skyldigheter i allemansrätten ger en ökad trygghet för att tryggt kunna vistas i naturen.

Målgrupp: Lärarhandledningen kan användas i skolans alla stadier.

Klasser behöver inte boka tid för besök i förväg. Området är öppet för skolor från kl 8 på morgonen. Ingång genom Kulturmagasinet grind fram till entrén öppnar. Ring på receptionen, meddela vilken skola ni kommer från och hur många ni är. OBS! Elever till och med gymnasieskolan går in gratis på området.

Introduktion

Begreppet allemansrätt etablerades på 1940-talet. Friluftslivet växte och befolkningen i tätorterna skulle få bättre möjligheter att komma ut i naturen. Samtidigt ökade motsättningarna från markägare och landsortsbefolkning och det behövdes reglering av nyttjandet av naturen.

Allemansrätten ger alla människor rätt att vistas i naturen, men med denna rätt följer ett ansvar. Den innebär en begränsad rätt för var och en att färdas över och tillfälligt vistas på annans mark. Med rätten följer också krav på att visa hänsyn och varsamhet mot växt- och djurliv, mot markägare och mot andra människor i naturen.

Allemansrätten är inskriven i grundlagen och den består av flera lagar som reglerar vad som är tillåtet. Att bryta mot dessa är straffbart och man är själv skyldig att ta reda på vad som gäller. Den som orsakar skada i samband med friluftsliv kan bli skadeståndsskyldig vilket innebär att man får betala för den skada man orsakat.

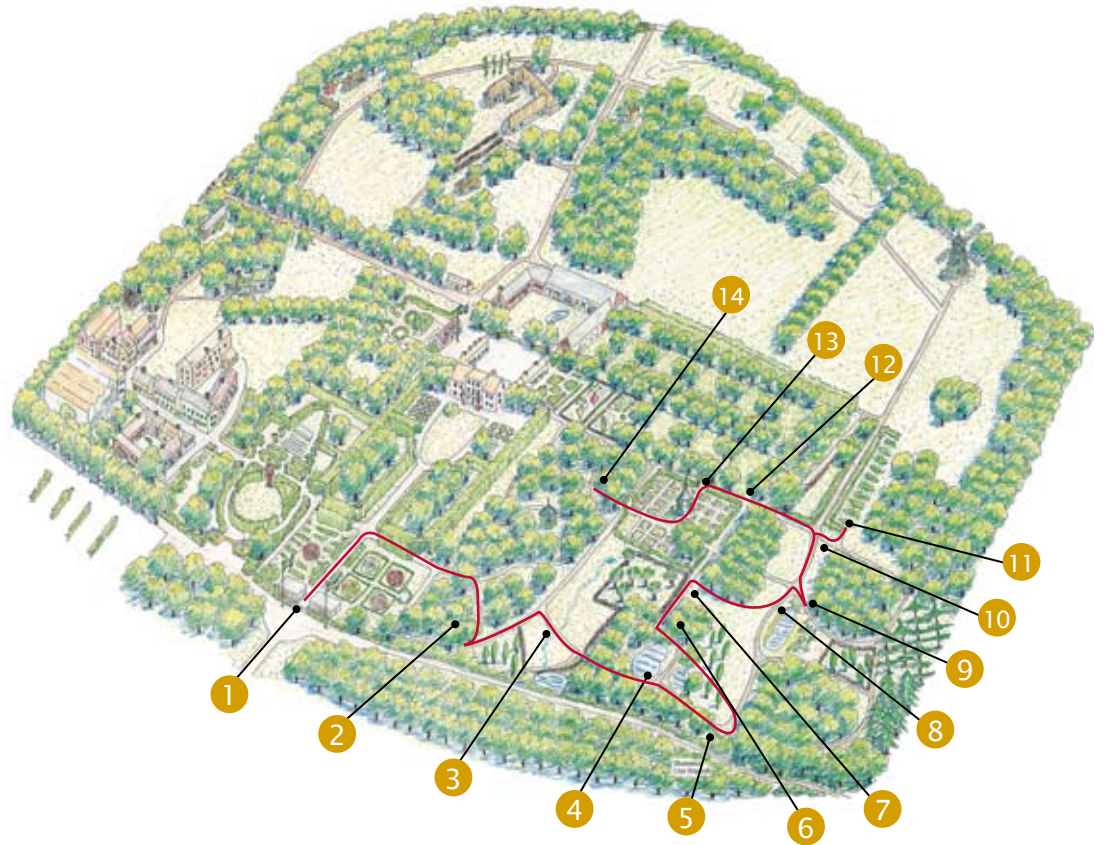
I parker, naturreservat och nationalparker råder oftast undantag i allemansrätten. Om man vistas i en nationalpark eller ett naturreservat är man själv skyldig att ta reda på vad det är för regler som gäller. Oftast finns det tydliga informationsskyltar uppsatta vid parkerings- och rastplatser. Det går även att ringa och fråga hos kommunen eller länsstyrelsen.

Det går inte alltid att exakt säga vad som är tillåtet. Lagarna kring allemansrätten tolkas i domstol. Naturvårdsverket sammanfattar allemansrätten med orden "inte störa – inte förstöra". Allt som inte är förbjudet ingår inte heller i allemansrätten och mycket kan vara olämpligt utan att vara förbjudet. Det handlar om frihet under ansvar.

På Fredriksdal

Siffrorna på kartan visar de olika stoppen på en vandring genom Fredriksdals landskapsbotaniska trädgård med allemansrätten som tema.

Vandring genom parken

Stopp 1, Vid entrén – VAD ÄR ALLEMANSRÄTTEN?

Här är det lämpligt att informera om vad allemansrätten innebär, både som rättighet och skyldighet. Att tänka på att inte störa – inte förstöra. Det är också viktigt att informera om att allemansrätten inte gäller fullt ut överallt och att speciella regler gäller på Fredriksdal. Vid varje stopp beskrivs vad som gäller i allemansrätten, men också om det finns några undantag på Fredriksdal.

Ta upp rättigheten att vara på, gå, cykla eller rida över annans mark, så länge den inte skadas. Även på privata vägar får man gå, rida och cykla. Att köra bil, motorcykel eller moped i naturen, eller på stigar, är inte tillåtet. På Fredriksdal måste gångar och stigar följas. Klippta gräsytor kan användas till lek och som fikaplatser. Det är inte tillåtet att klättra i träd. Det finns en naturlekplats på Fredriksdal kallad Trollskogen, där det finns stora möjligheter att spinga, klättra och leka.

Stopp 2. Boken i engelska parken – FÅR JAG PLOCKA BOKOLLON?

Den stora boken här får mängder med bokollon på hösten. Här är det lämpligt att ta upp vad man får plocka från träd och buskar i naturen. Lagen säger bara vad som inte får plockas. Utan markägarens tillstånd får man inte ta löv, bast, nötter, ollon eller kåda. Levande träd, ris, grenar, bark och näver från levande träd är det inte heller tillåtet att ta. Löst liggande grenar och kvistar får plockas men det är inte tillåtet att såga grenar av träd som blåst omkull. I lagen står också att man inte får ta sten, grus och torv.

Bokollon är inte tillåtna att plocka utan markägares tillstånd. De har historiskt sett haft en stor betydelse. Ollonen ger pga sin rika förekomst av fett

en energirik föda för både människor och djur t ex ekorre och vildsvin. Vildsvinens bökande och tramp i äldre tiders bokskogar befrämjade groningen av bokollonen.

Stopp 3. Fuktängen – FÅR JAG PLOCKA BLOMMOR?

Blommor som inte är fridlysta får man lov att plocka. Fridlysta växer får inte plockas ens på egen tomt. Att en växt är fridlyst betyder att den inte får plockas, skadas eller grävas upp. Här på ängen växer majnycklar, som är en orkidé. Alla orkidéer är fridlysta i Sverige. Exempel på fridlysta växter i Skåne är blåsippa, gullviva, smörboll och backsippa. Växterna kan letas upp i Fredriksdals systematiska trädgård, där Skånes vildväxande arter odlas systematiskt.

Även många djur är fridlysta och de får man inte döda, skada eller fånga. Man måste också vara försiktig med deras bon, ägg, larver och ungar. Alla ödlor, grodor, salamandrar, paddor och ormar är fridlysta i hela Sverige. På Fredriksdal är alla växter och djur fridlysta, eftersom växtmiljöerna med deras invånare betraktas som levande utställningar dit man är välkommen att lära sig om den skånska naturens fantastiska mångfald. Det är inte heller tillåtet att på egen hand håva i dammar eller att fånga småkryp. Det går bra att boka programmen "Livet i dammen" och "Småkrypsdetektiver" av Fredriksdals pedagoger.

Stopp 4. Dammen – VAR FÅR JAG BADA?

Det är tillåtet att bada på de flesta ställen och att använda bryggor som inte ligger på någons tomt. Kommer ägaren till bryggan och ska använda den måste man givetvis flytta på sig. Är det badförbud finns det oftast skyltar som talar om det. I hamnar är det förbjudet att bada. Fredriksdals dammar lämpar sig inte för bad, däremot är de rofyllda och vackra platser att vistas vid.

Stopp 5. Rastplatsen – PLOCKA UPP ALLT SKRÄP!

Att inte skräpa ner kan tyckas självklart, men alltför mycket skräp lämnas ändå kvar i naturen. Var noga med att plocka upp allt skräp och släng det i en sop-tunna. Det krävs så lite för att hålla vår natur ren och skön.

Stopp 6. Lövblandskogen – JAKT, VAD GÄLLER?

Jakt ingår inte i allemansrätten. Till jakt räknas att döda eller fånga däggdjur och fåglar. Att skada fågelbon eller ta ägg räknas också som jakt. För att få jaga i Sverige krävs först och främst att man har gått en utbildning och tagit jägarexamen. Endast markägaren får jaga på sin mark, men kan dela ut rätten att jaga till andra. För att inneha vapen krävs vapenlicens. Det råder speciella regler kring vilka vapen och fällor som får användas vid jakt och fångst av djur. Vill man jaga är det lättast att ta kontakt med Svenska Jägareförbundet, www.jagareforbundet.se så hjälper de till att hitta en lokal förening som utbildar och förmedlar kontakter.

Stopp 7. Rågåkern – FÅR JAG GÅ ÖVER ÅKRAR

På denna åker odlas långhalmsråg. Sädskornen maldes förr till mjöl och de långa halmstråna användes till taktäckning.

Det är fritt fram att gå överallt i naturen utom över odlad mark och där marken kan skadas. Det är t ex inte tillåtet att gå på en åker med växande gröda eller i en plantering med nya små skogsplantor eftersom man då riskerar att trampa sönder dem. En åker som är frusen kan man gå över utan att skada grödan. På Fredriksdal följer man gångar och stigar.

Stopp 8. Havsviken – VAR FÅR JAG FISKA?

Fiske ingår inte i allemansrätten, men man får fiska utan fiskekort längs det mesta av kusten och i sjöarna Vänern, Vättern, Mälaren, Hjälmaren och Storsjön. I de flesta andra vatten krävs tillstånd eller fiskekort. Ofta finns det skyltar uppsatta som informerar om det krävs fiskekort, men inte alltid. Tänk på att man själv är skyldig att ta reda på vad som gäller och att man alltid kan fråga kommunen. På www.fiskekort.com kan man köpa fiskekort till många av Sveriges fiskevatten. Man har rätt att fiska med handredskap som metspö och kastspö, men inte med nätfällor eller liknande. Man får inte heller fiska inom 100 meter från en fiskodling. I Fredriksdals vattensamlingar finns ingen fisk.

Stopp 9. Ekskogen – VAR FÅR JAG TÄLTA?

Man får tälta eller ställa upp en husvagn på annans mark och stanna i ett dygn. Vill man stanna längre ska markägaren frågas om lov. Tänk på att inte sätta tältet på mark som kan ta skada eller nära någons hus. På Fredriksdal är det inte tillåtet att tälta eller att ställa upp en husvagn.

Stopp 10. Vid ängen – FÅR JAG SLÄPPA HUNDEN LÖS?

Ta gärna med dig hunden ut i naturen, men tänk på att hundar inte får springa lösa under tiden 1 mars till 20 augusti. Denna lag är till för att skydda vilda djur under den tid de har ungar. Detta gäller i alla naturmarker och i större parker. Om man har sin hund lös måste den vara under kontroll så att den inte kan springa iväg och jaga djur. I många nationalparker och naturreservat måste hundar alltid vara kopplade även vinter och höst. Eftersom många av Fredriksdals husdjur går fritt på området ska hundar alltid hållas i koppel.

Stopp 11. Björnbärsodlingen – FÅR JAG PLOCKA SVAMP OCH BÄR?

I naturen är det tillåtet att plocka alla sorters bär som växer vilt. Även svamp får man plocka. Detta är Fredriksdals björnbärsodling. Här odlas över 40 sorters björnbär.

Intill björnbärsodlingen växer vresrosor. Dessa växer på många ställen längs den skånska kusten. Nyponen innehåller mycket C-vitamin och kan användas till te och soppa.

Mycket av det som står i allemansrätten ha sina rötter i medeltida sedvänjor och landskapslagar. Att svamp, frukt och bär får plockas fritt i naturen har speciella anledningar. Svamp betraktades länge som nödföda som endast togs till i svåra tider. Det är först i modern tid svampplockning blivit populärt bland gemene man och att svamp betraktas som en kulinarisk delikatess.

Bär och frukt var en viktig exportvara fram till första världskriget, men eftersom Tyskland var den störste konsumenten av svenska bär och frukter så försvann stora delar av marknaden när Tyskland förlorade kriget. Då det saknades stora ekonomiska intressen i bärindustrin kom även bär att omfattas av allemansrätten.

Varken frukt, bär eller svamp får plockas på Fredriksdal. De säljs färska eller i förädlad form på Mikaeli marknad som infaller i slutet av september eller i början av oktober varje år.

Stopp 12. Hasselbusken – FÅR JAG PLOCKA NÖTTER?

Här är det lämpligt att ta upp vad man får plocka från träd och buskar i naturen. Lagen säger bara vad som inte får plockas. Utan markägarens tillstånd får man inte ta löv, bast, nötter, ollon, eller kåda. Levande träd, ris, grenar, bark och näver från levande träd är det inte heller tillåtet att ta. Löst liggande grenar

och kvistar får plockas men det är inte tillåtet att såga grenar av träd som blåst omkull. I lagen står också att man inte får ta sten, grus och torv.

Nötter är dock inte tillåtet att plocka i naturen utan markägares tillstånd. Hasselnöten har historiskt sett haft en stor betydelse. De är pga sina rika förekomster av fett en energirik föda för både människor och många djur t ex ekorre, vildsvin och hästar. Förr var hasselskogar vanligare än idag, då de fått ge plats för mer ekonomiskt lönsamma verksamheter som åkermark eller industriskog för timmer och pappersmassa.

Stopp 13. Systematiska trädgården – FÅR JAG PASSERA STÄNGSEL?

Stängsel och grind i naturen får passeras men givetvis ska man vara försiktig så att stängsel inte skadas. Öppnar man en grind ska man vara noga med att stänga den efter sig. Ibland finns det trappor över stängsel för att underlätta för besökare att passera. Systematiska trädgården på Fredriksdal är inhägnad för att hålla kaniner utanför, så att de inte ska äta upp de växter som odlas här. Besökare får gärna gå in, men ska stänga grinden efter sig.

Betesmarkerna På Fredriksdal är däremot inte öppna för besök, eftersom en del djur kan känna sig hotade och då vilja försvara sig. De flesta husdjuren på Fredriksdal kan man ändå komma nära. På stallets dörr finns en karta där man kan se var de för dagen håller hus. Tänk på att visa djuren respekt och hänsyn. Endast våra djurskötare får mata djuren.

Stopp 14. Engelska parken – FÅR JAG GRILLA HÄR?

Man får göra upp eld och grilla i naturen. Det är viktigt att välja en plats där elden inte kan sprida sig. Nedfallna grenar, kottar och pinnar får man plocka och elda med. Elda inte på stenhällar, de kan spricka och bli fula. Vid torrt väder eller kraftig blåst kan det vara eldningsförbud. Under eldningsförbud får man inte göra upp eld på marken eller i eldstäder. Är man försiktig får man använda kolgrillar och små fältkök även om det råder eldningsförbud. Det är kommunens räddningstjänst som utfärdar förbudet och det tas upp i lokala nyhetsprogram på radio och tv. På campingplatser och turistbyråer kan man fråga om det råder eldningsförbud. Det går också att ringa räddningstjänsten och fråga. Det är inte tillåtet att grilla någonstans på Fredriksdal.

Farliga djur

FÄSTINGAR

När man rör sig i naturen är det stor risk att man får fästingar som biter sig fast i huden för att suga blod. Fästingarna är små spindeldjur och de själva är helt ofarliga men deras bett kan sprida farliga sjukdomar.

GETINGAR

Getingar har en gadd med giftblåsa som ger ganska smärtsamma stick om de känner sig hotade eller blir klämda. Är man inte allergisk är det inte farligt att bli stucken men det gör ont och man blir ofta svullen runt sticket. Getingarna lockas ofta av sötsaker och läsk. Får man in dem i munnen kan sticken bli farlig eftersom luftvägarna kan svullna igen.

ORMAR

Huggormen är Sveriges enda giftiga orm. För de flesta människor är huggormens gift inte särskilt farligt medan andra är känsligare och kan bli mycket sjuka av ett bett. Därför bör man alltid åka till läkare direkt om man blivit biten. Precis som våra andra ormar är huggormen fridlyst.

DÄGGDJUR

Det finns en hel del stora däggdjur i våra skogar, men de är oftast skygga och drar sig undan långt innan man själv får syn på dem. Honor med ungar av t ex älg och vildsvin kan vara aggressiva och ska respekteras. Björn och varg fanns tills för hundra år sedan naturligt i Skåne, men finns idag längre norrut i Sverige.

Övning

Vad ska vi ha vår natur till? Låt deltagarna visa vilket alternativ de tycker har störst betydelse genom att ställa sig i ett av fyra hörn. Några exempel på alternativ kan vara följande.

1. Motionera i
2. Känna lugn och ro i
3. Ha picknick i
4. Dra nytta av den, t ex plocka bär, svampar, få ved etc.

Låt några från varje hörn redogöra för varför de valt just det alternativet.

Mer om allemansrätten

- På naturvårdsverkets hemsida finns mycket information om allemansrätten:
<http://www.naturvardsverket.se/sv/Att-vara-ute-i-naturen/Allemansratten-en-unik-mojlighet/Vad-ar-allemansratten/>
- På naturvårdsverkets sida finns också en kort sammanfattning av allemansrätten på svenska och översatt till 15 olika språk:
<http://www.naturvardsverket.se/sv/Att-vara-ute-i-naturen/Allemansratten-en-unik-mojlighet/Allemansratten-pa-latt-svenska-och-andra-sprak/>
- De allmänna hänsynsreglerna som är en viktig del av allemansrätten finns i miljöbalkens 2 och 7 kapitel: www.naturvardsverket.se. Gå in på lagar och andra styrmedel.
- I artskyddsförordningen finns lagarna kring fridlysning och vilka arter som är fridlysta. Artskyddsförordningen.
<http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=2007:845/index.aspx?nid=3911&bet=2007:845>

Gisela Trapps väg 1
254 37 Helsingborg
Tel: 042-10 45 00
www.fredriksdal.se

FREDRIKSDAL
MUSEER OCH TRÄDGÅRDAR
www.fredriksdal.se